

UC Leuven
Limburg

MOVING MINDS

Verbinding met kleuters met moeilijk hanteerbaar gedrag

Studiedag Kansrijk onderwijs, mei 2024
Caroline.vancraeyveldt@ucll.be

Verbinding maken met kleuters met moeilijk hanteerbaar gedrag

Doelen:

- Connecteren / verbinden
- Co-regulatie
- Kleuters met moeilijk hanteerbaar gedrag

➤ *Kwaliteitsvolle leerkracht-kindrelaties*

➤ *De kracht van meespelen*

UC Leuven
Limburg
MOVING MINDS

De klas van juf Jelke

KLASSE

De klas van juf Jelke

<https://www.klasse.be/129471/kwaliteitsvolle-relaties-kleuters-kleuterklas/>

<https://www.grotekansen.be/nl/home/1>

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Member of

UNESCO
Associated
Schools

De rol van de leerkracht in de emotionele ontwikkeling van kinderen

PREVENTIE	MOEITE MET CONNECTIE
Alle kinderen in de klas	Kinderen die 'onzichtbaar' zijn in de klas Kinderen die moeilijk hanteerbaar gedrag stellen

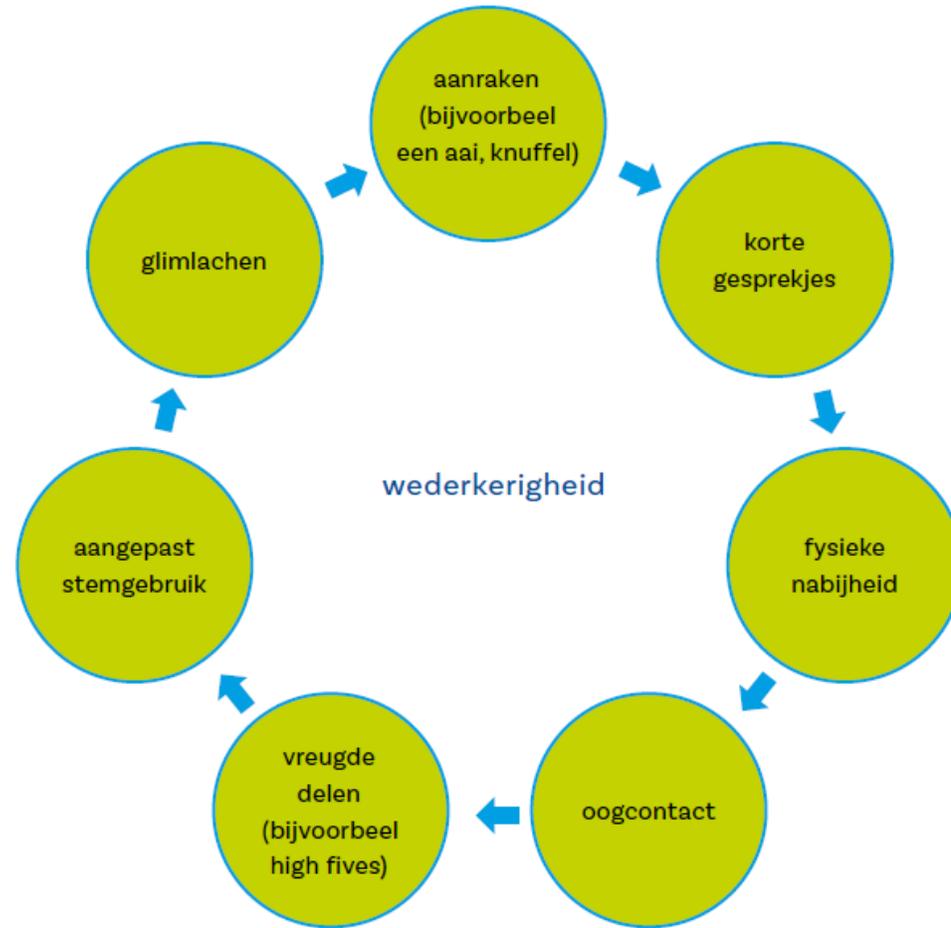

Voor alle kinderen

- Het zit in de kleine momentjes ...
(film: 1min50-3min49: <https://youtu.be/5Ljmr8HVw9s?t=104>)
- Een warm onthaal, gedurende de dag, bij het afscheid, ...

Figuur 2.1: *ABC of love*. Figuur ontworpen op basis van: MISC-team België en Nederland (2009).

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Member of

UNESCO
Associated
Schools

Sensitiviteit

- Rekening houden met emoties
  - Gevoelens benoemen, praten over gevoelens, ...
- Rekening houden met relationele behoeften
  - Nood aan alleen-tijd
  - Nood aan praten over wat hen bezig houdt
  - Samen zoeken naar oplossingen samen in een moeilijke situatie
  - ...

(3min45-8min10: <https://youtu.be/5Ljmr8HVw9s?t=227>)

De rol van de leerkracht in de emotionele ontwikkeling van kinderen

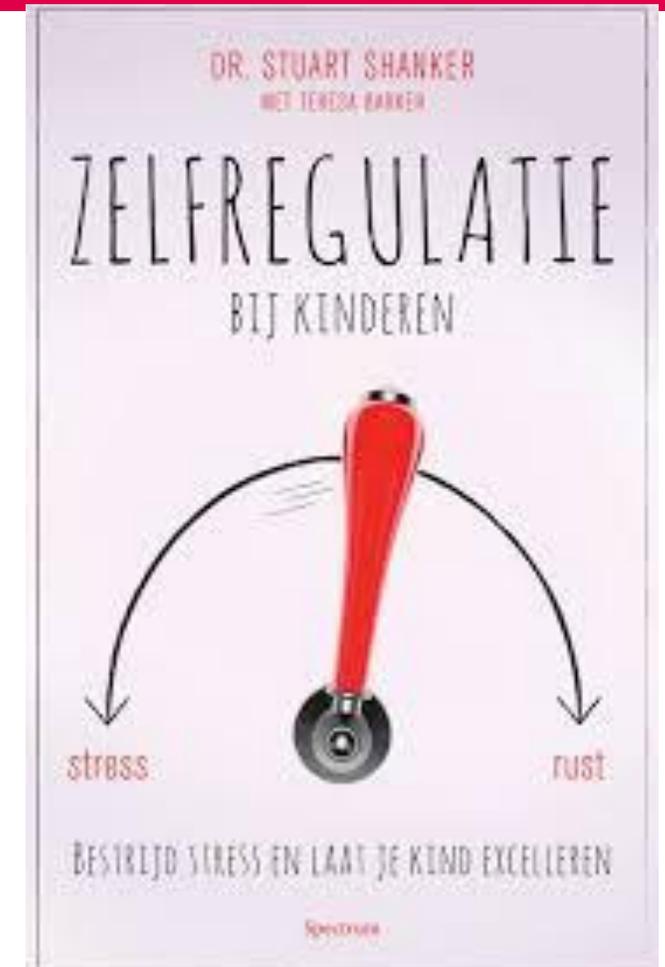
PREVENTIE	MOEITE MET CONNECTIE
Alle kinderen in de klas	Kinderen die 'onzichtbaar' zijn in de klas Kinderen die moeilijk hanteerbaar gedrag stellen

Stressregulatiemodel Shanker

- Eén van de vier pijlers van het Canadese kindergartencurriculum
- Neurowetenschappelijk onderbouwd
- Focus op kinderen én opvoeders
- Preventie en op moeilijke momenten

www.kalmindeklas.be

Moeilijk hanteerbaar gedrag

Incident-analyse (zie film: 12min52 - 15min12 - 18min55)

<https://youtu.be/5Ljmr8HVw9s?t=768>

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Member of

UNESCO
Associated
Schools

Stressregulatiemodel Shanker

- STAP 1:** Herkader moeilijk hanteerbaar gedrag
- STAP 2:** Ontdek stressoren (oorzaken van gedrag)
- STAP 3:** Verminder stressoren (korte termijn)
- STAP 4:** Ontwikkel zelfbewustzijn
- STAP 5:** Zoek wat kalmeert/activeert (lange termijn)

Moeilijk hanteerbaar Gedrag ?

STAP 1 Herkader moeilijk hanteerbaar gedrag

STAP 2 Ontdek stressoren (oorzaken van gedrag)

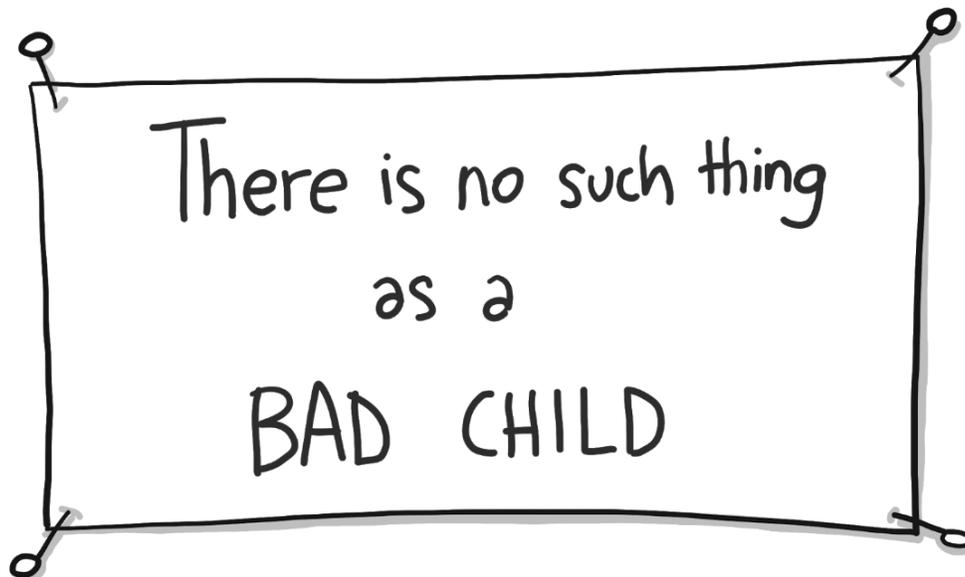
STAP 3 Verminder stressoren (korte termijn)

STAP 4 Ontwikkel zelfbewustzijn

STAP 5 Zoek wat kalmeert/activeert (lange termijn)

- Een uiting van teveel stress
- **Herkaderen:** kijken achter het moeilijk hanteerbaar gedrag

Waarom dit gedrag, **waarom nu?**

STRESS
heeft een
IMPACT
op hoe kinderen
LEREN

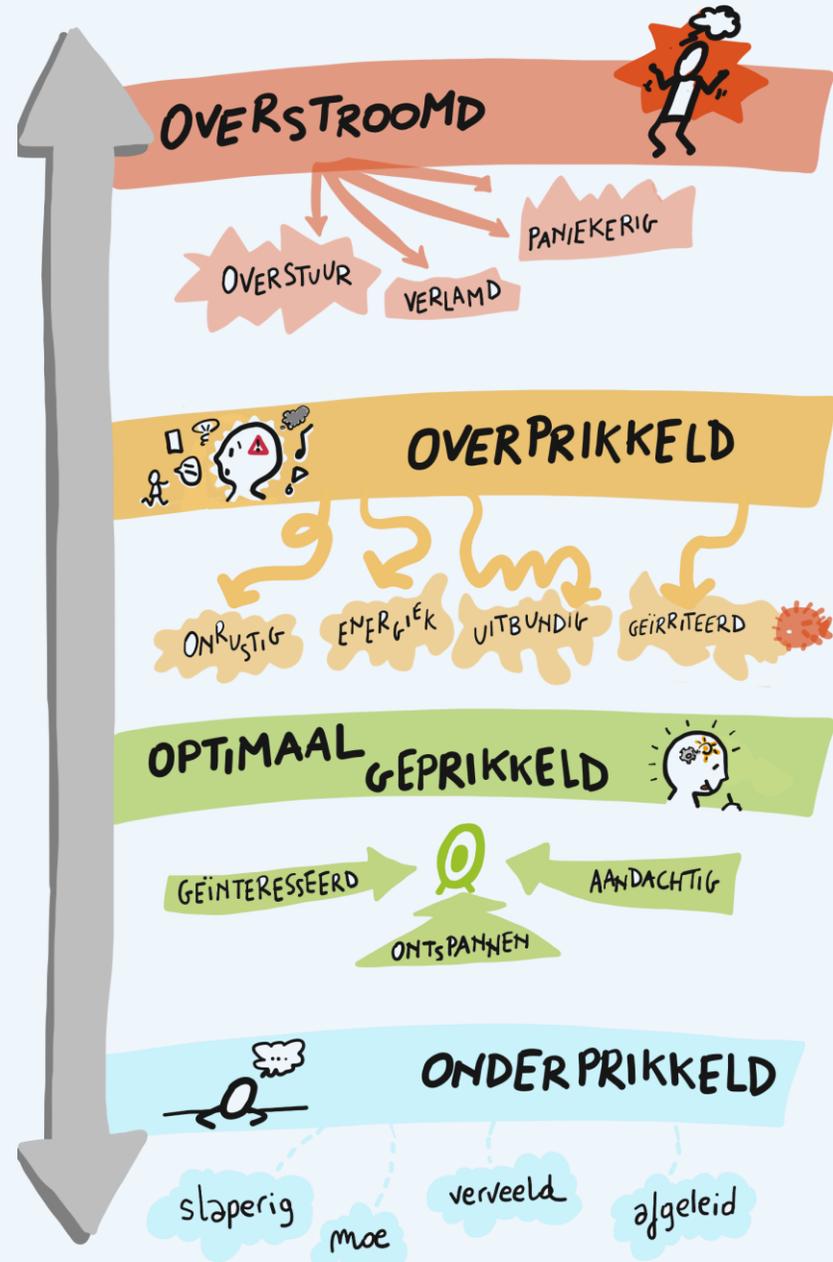

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Member of

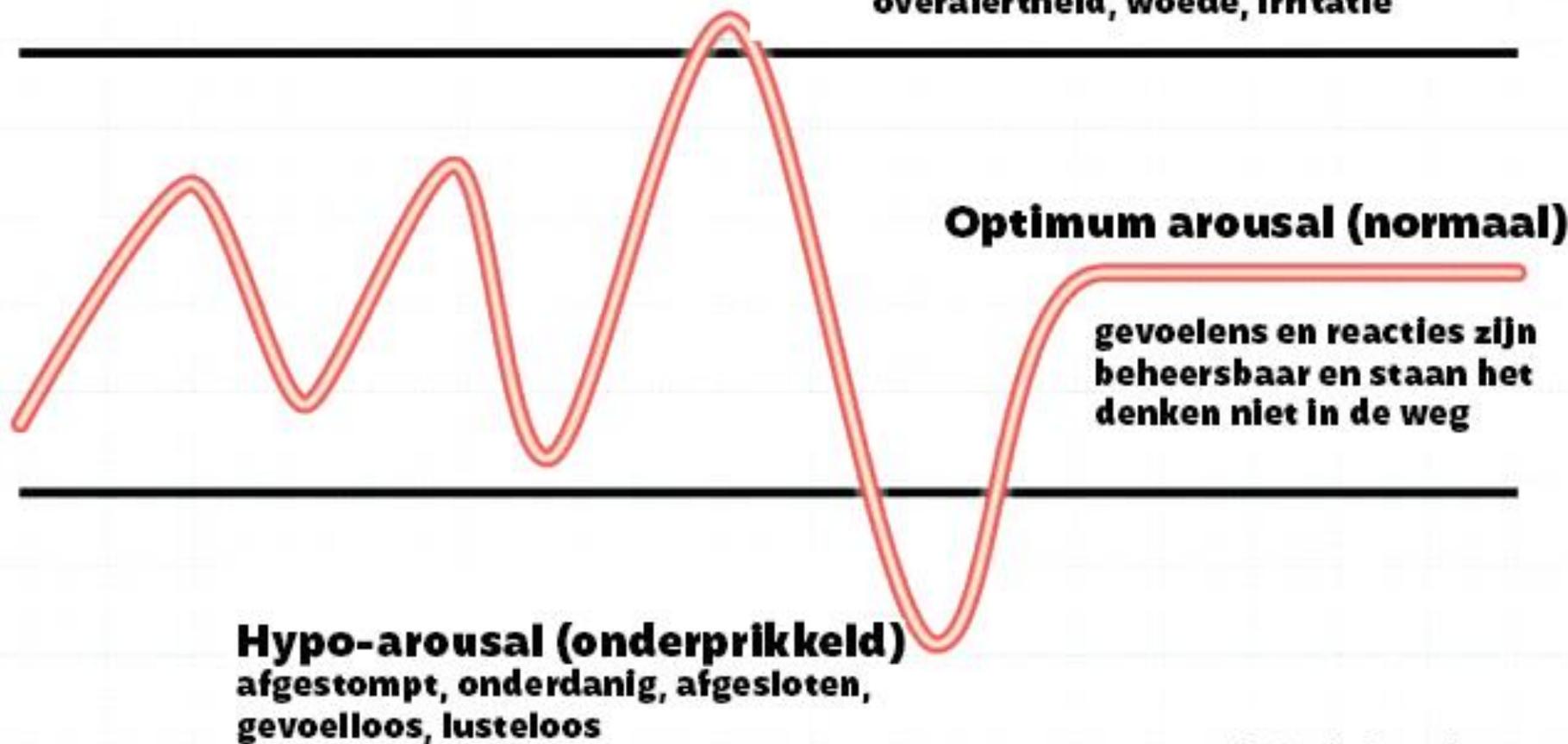
UNESCO
Associated
Schools

Window of tolerance

Het optimale spanningsgebied

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Member of

UNESCO
Associated
Schools

©Psychologie Vandaag
Naar: Siegel (1999)

- STAP 1 Herkader moeilijk hanteerbaar gedrag
- STAP 2 Ontdek stressoren (oorzaken van gedrag)
- STAP 3 Verminder stressoren (korte termijn)
- STAP 4 Ontwikkel zelfbewustzijn
- STAP 5 Zoek wat kalmeert/activeert (lange termijn)

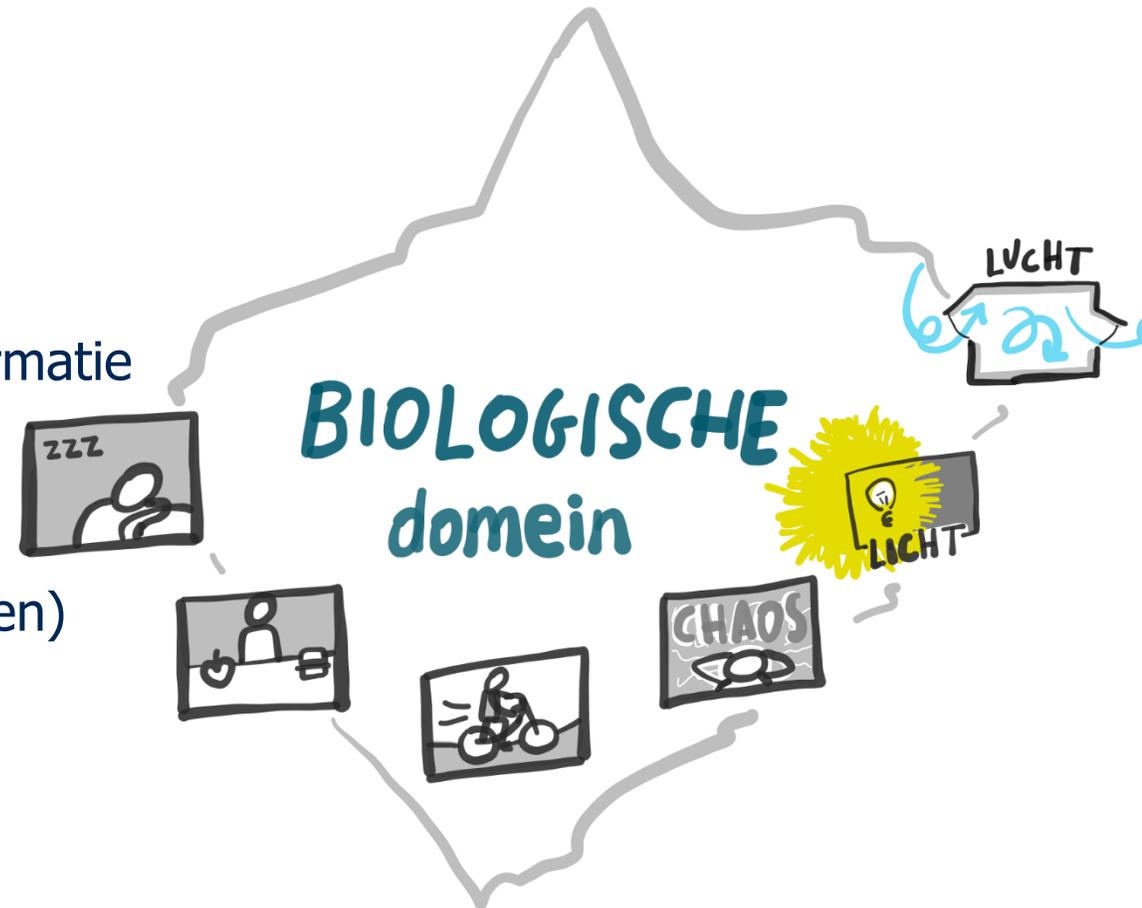
Op zoek naar de oorzaken van probleem- of stressgedrag: stressoren

Stressoren biologische domein

- Onvoldoende slaap
- Onvoldoende beweging
- Onvoldoende of ongezonde voeding
- Sterke geluiden of een teveel aan geluiden
- Sterke geuren of een teveel aan geuren
- Rommel, ongeordende of te veel visuele informatie
- Te weinig verluchting
- Te veel of te weinig licht
- Onaangename aanrakingen (bijv. harde stoelen)
- Extreme hitte en koude

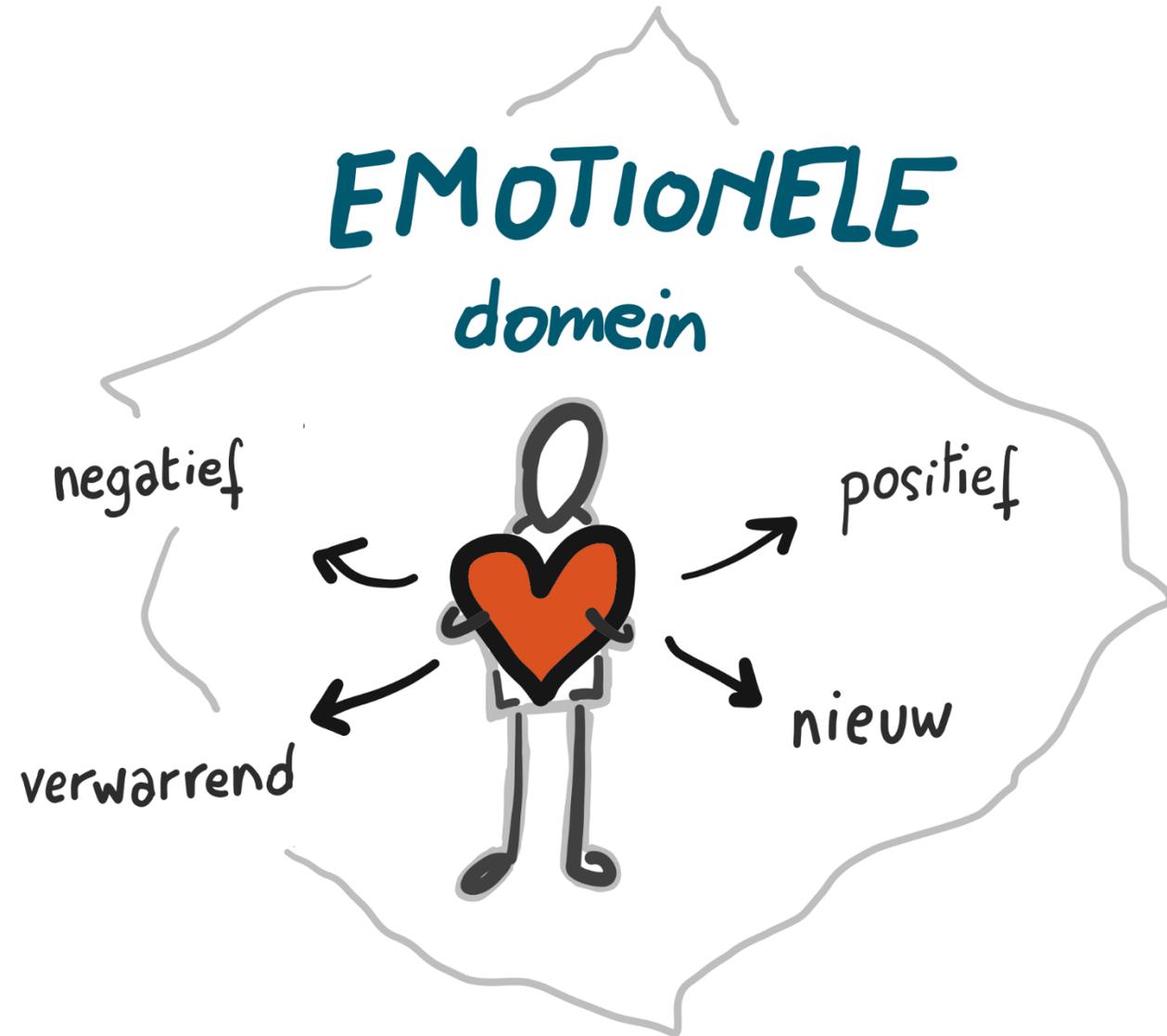
Member of
• Motorische problemen
• Sensorische problemen (slecht zicht, ...)

Stressoren emotionele domein

- Krachtige emoties
  - Negatieve emoties kosten veel energie
  - Positieve emoties kunnen evengoed overweldigend zijn
- Nieuwe of verwarrende emoties

Member of

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

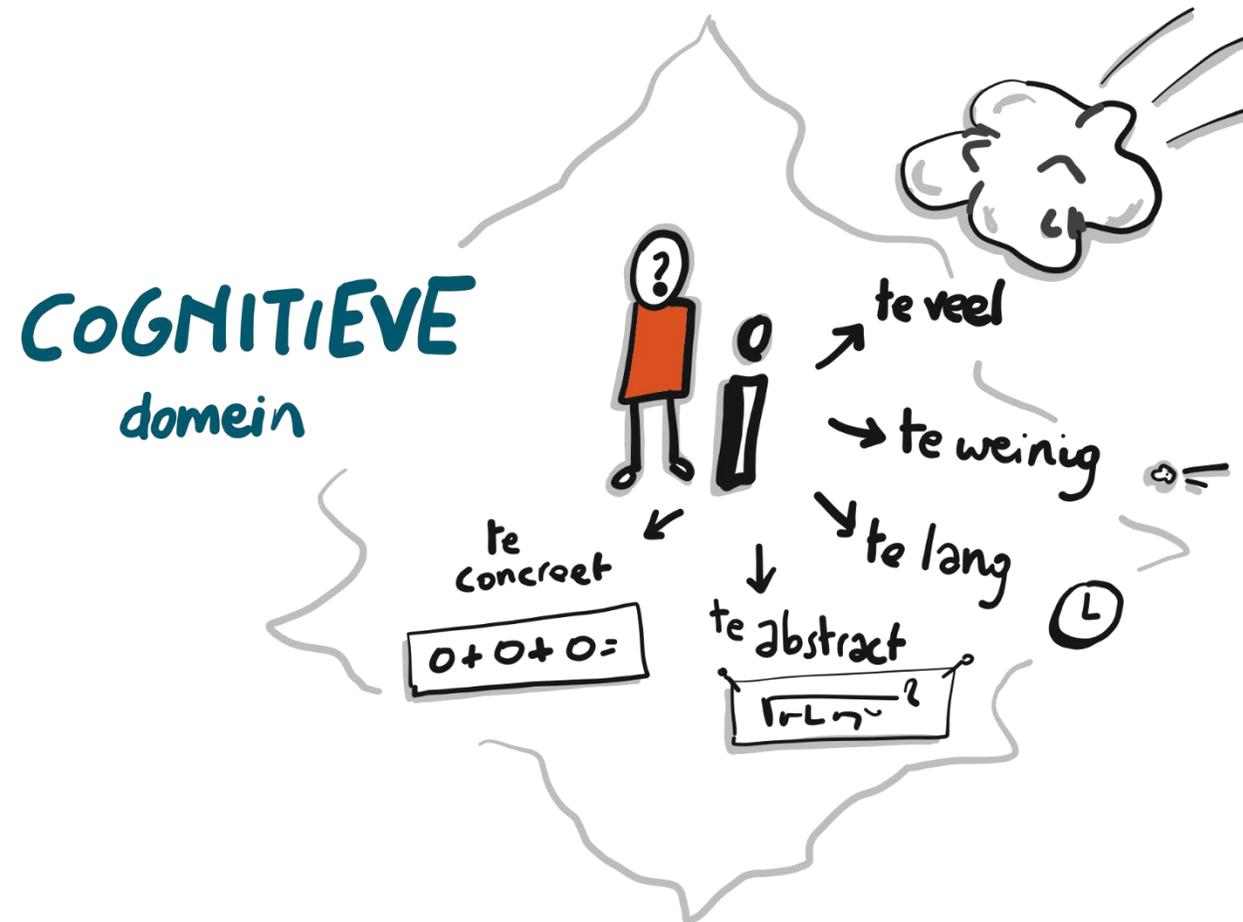
UNESCO
Associated
Schools

Stressoren cognitieve domein

Visuele, auditieve, ...prikkels die het kind niet kan begrijpen omdat

- De informatie wordt te snel of te traag gegeven
- De inhoud is te abstract of te concreet
- Teveel informatie
- Langere concentratie nodig dan kind aankan

Member of

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO
Associated
Schools

Stressoren sociale domein

- Verwarrende of veeleisende sociale situaties
- Interpersoonlijke conflicten
- Slachtoffer of getuige zijn van pesten of agressie
- Onrealistische verwachtingen van anderen
- Niet gezien worden door anderen, genegeerd worden

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Member of

UNESCO
Associated
Schools

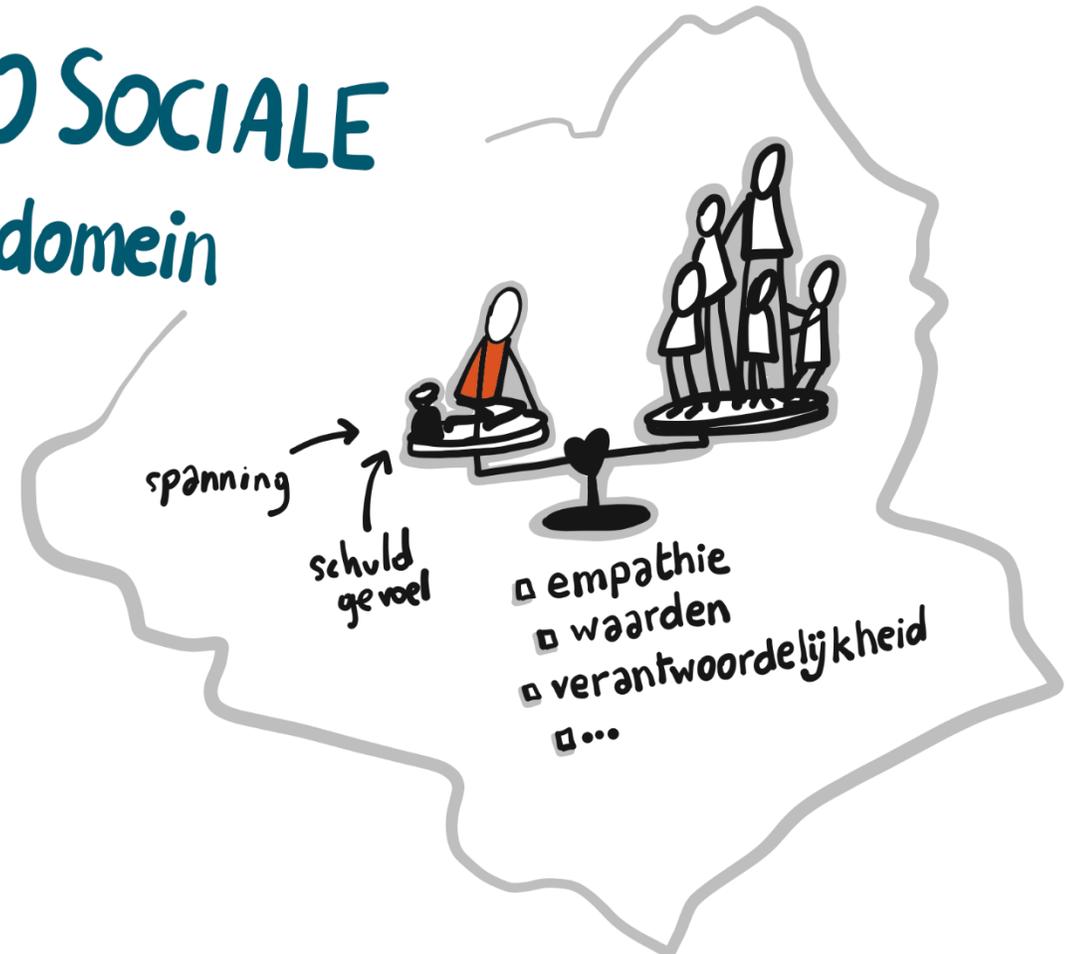

Stressoren prosociale domein

(rekening houden met anderen zonder jezelf te verwaarlozen)

- Het moeten omgaan met krachtige emoties (waaronder stress) van anderen
- De behoeften van anderen boven die van jou plaatsen
- Spanning tussen persoonlijke waarden en die van leeftijdsgenootjes
- Schuldgevoel

PRO SOCIALE domein

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Member of

UNESCO
Associated
Schools

Illustratie: Andy en juf Jelke

STAP 1 Herkader moeilijk hanteerbaar gedrag

STAP 2 Ontdek stressoren (oorzaken van gedrag)

STAP 3 Verminder stressoren (korte termijn)

STAP 4 Ontwikkel zelfbewustzijn

STAP 5 Zoek wat kalmeert/activeert (lange termijn)

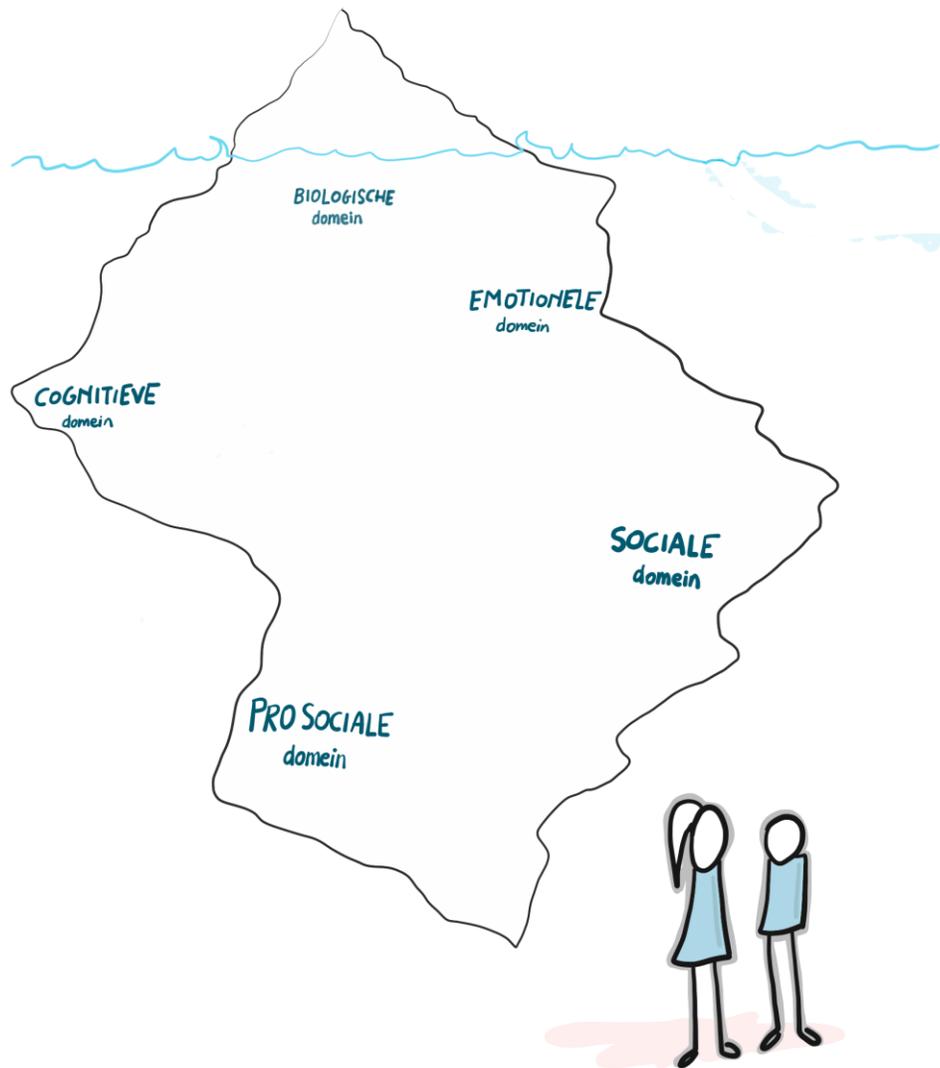

<https://youtu.be/5Ljmr8HVw9s?t=820> (tot 16min10)

- Welke stressoren spelen er bij Andy?
- Welke stressoren spelen er bij juf Jelke?

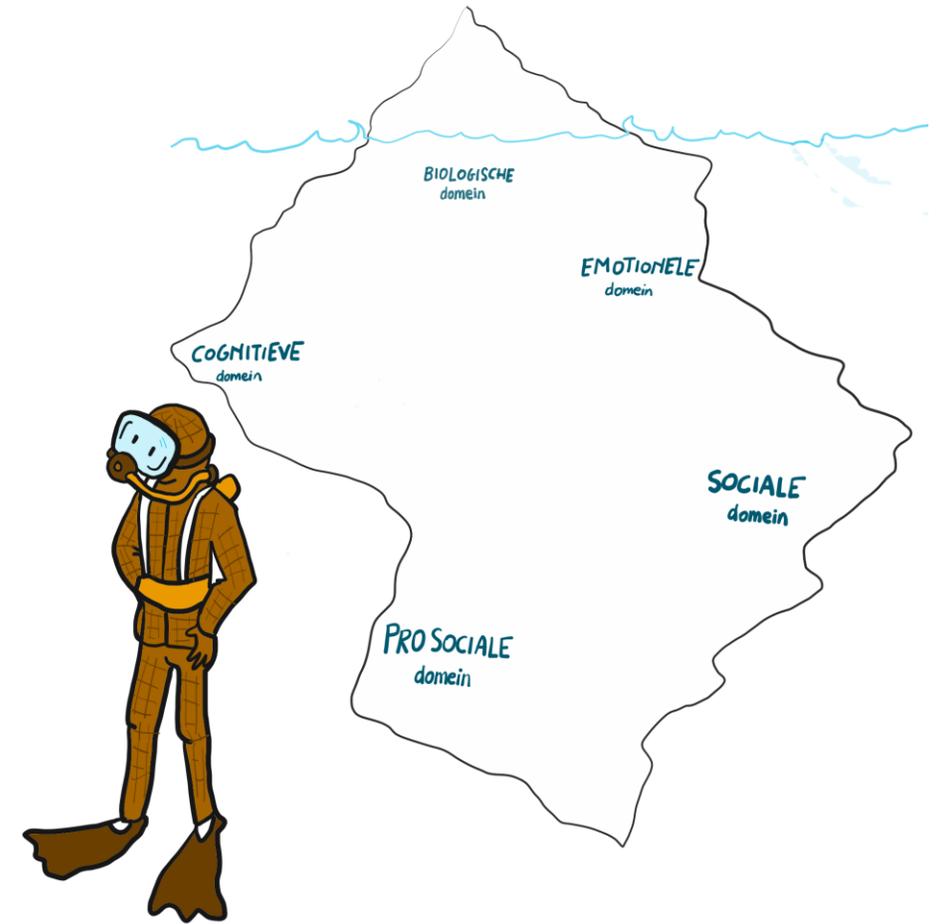
Jouw rol als
begeleider?
Herkaderen en
verbinden

Wat speelt er bij
het kind/de klas?

Wat speelt er bij de
leerkracht?

Illustratie: Andy en juf Jelke

STAP 1 Herkader moeilijk hanteerbaar gedrag

STAP 2 Ontdek stressoren (oorzaken van gedrag)

STAP 3 Verminder stressoren (korte termijn)

STAP 4 Ontwikkel zelfbewustzijn

STAP 5 Zoek wat kalmeert/activeert (lange termijn)

<https://youtu.be/5Ljmr8HVw9s?t=970> (16min10 tot 17min10)

- Wat is de (relationele) behoefte van Andy?
- Wat kan Jelke als leerkracht aan hem bieden?

STRESSBESTRIJDERS

KLASE

maak een tekening

knijp in een bolletje plasticine

of in een stressballetje

neem een knuffel vast

in en uit

Hoe krijg je een kleuter die erg boos of opstandig is weer rustig? Met deze stressbestrijders leert de kleuter zichzelf te kalmeren.

HOE GA JE TE WERK?

Kleuters kunnen nog niet goed om met negatieve gevoelens. Gevolg: stress. Laat de kleuter daarom tot rust komen in een prikkelarme hoek in de klas. Bijvoorbeeld op een STOP-bankje.

- 1 Zoek in je klas een rustige plaats tegen een muur of kastwand (liever niet in de gang).
- 2 Plaats er een stop-bankje. Zorg dat je naast de kleuter kan gaan zitten.
- 3 Hang de stop-denk-doe-wijzer (zie [klasse.be](https://www.klasse.be)) bij het bankje.
- 4 Kies een leuke knuffel uit voor op de bank. Juf Jelle koos voor Kikkertje Rust. "Als je voelt dat je boos bent, kan je bij Kikkertje Rust een kaartje kiezen. Vertel hem daarna wat het probleem is."
- 5 Download en print de stressbestrijders. Stop ze in een doosje of in een waaijer.
- 6 Bespreek de illustraties op de kaartjes met de kleuters in de kring. Kies er eerst zelf 3 haalbare uit (actieve en passieve). Later kan je meer stressbestrijders aanbieden.

Tip: maak de rusthoek niet te knus. Het is de bedoeling dat de kleuter stopt en naderkt. Na 10 minuten neemt de kleuter opnieuw deel aan de onderwijsactiviteit.

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Member of

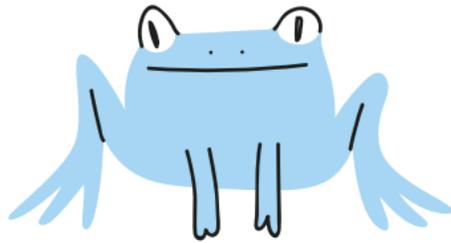

UNESCO
Associated
Schools

TIP: https://cdn.klasse.be/wp/wp-content/uploads/2022/02/2018_KenP_EF_stressbestrijders.pdf

spring 10x op en neer

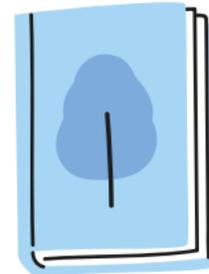
als een kikker

zoem zachtjes

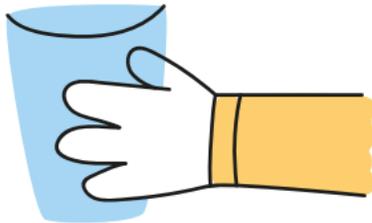
als een bij

neem een boekje

uit de boekenhoek

luister naar

drink een glaasje water

rustige muziek

ga even buiten

en brul als een beer

+ Actief zijn !
Rondje rond de
speelplaats,
trappen op de
hometrainer in
de klas, ...

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Member of

UNESCO
Associated
Schools

Stressbestrijders: sensorisch materiaal

Member of

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO
Associated
Schools

Illustratie Andy en juf Jelke

STAP 1 Herkader moeilijk hanteerbaar gedrag

STAP 2 Ontdek stressoren (oorzaken van gedrag)

STAP 3 Verminder stressoren (korte termijn)

STAP 4 Ontwikkel zelfbewustzijn

STAP 5 Zoek wat kalmeert/activeert (lange termijn)

Co-regulatie !

<https://youtu.be/5Ljmr8HVw9s?t=1030> (17min10 tot 18min50)

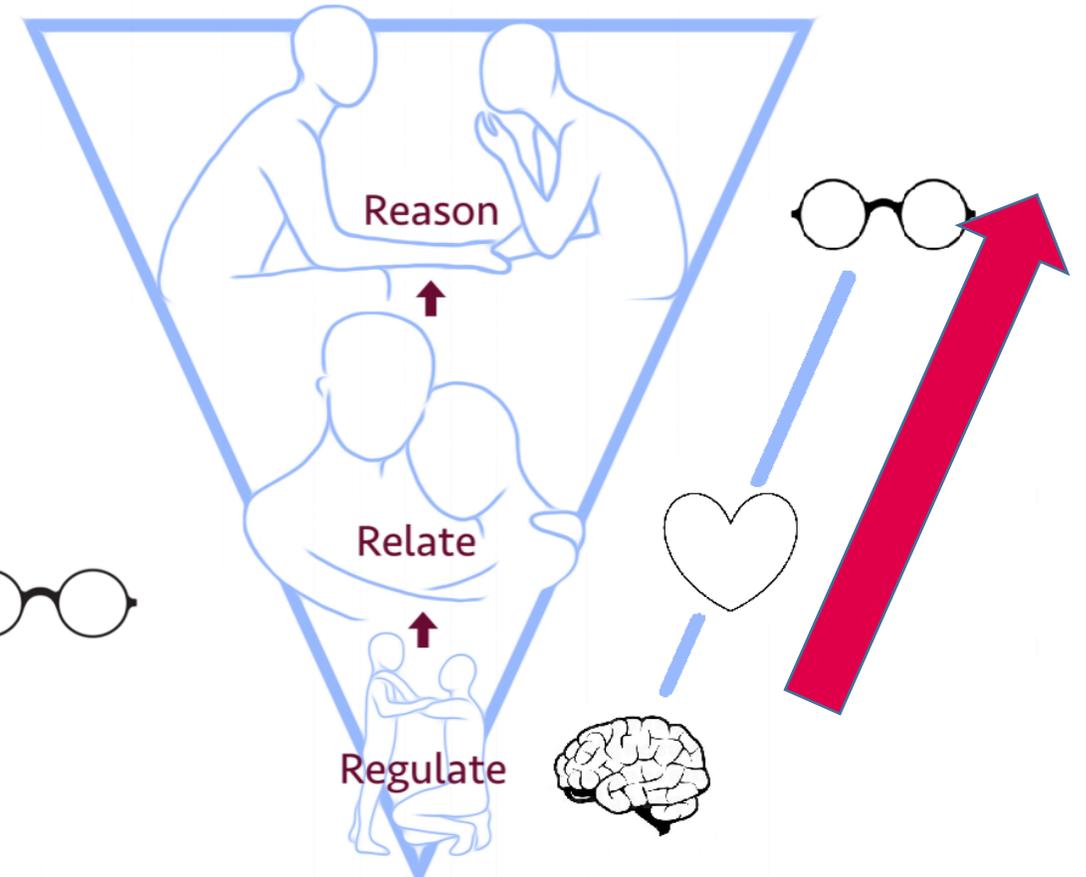
- Reflecteren bij Kikkertje rust (vluchtheuvel in de klas)

Traumasesensitief lesgeven

- Het kalme brein
- Het verbindende hart
- De traumasensitieve bril

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Member of

UNESCO
Associated
Schools

Introduceer een vluchtheuvel in je klas

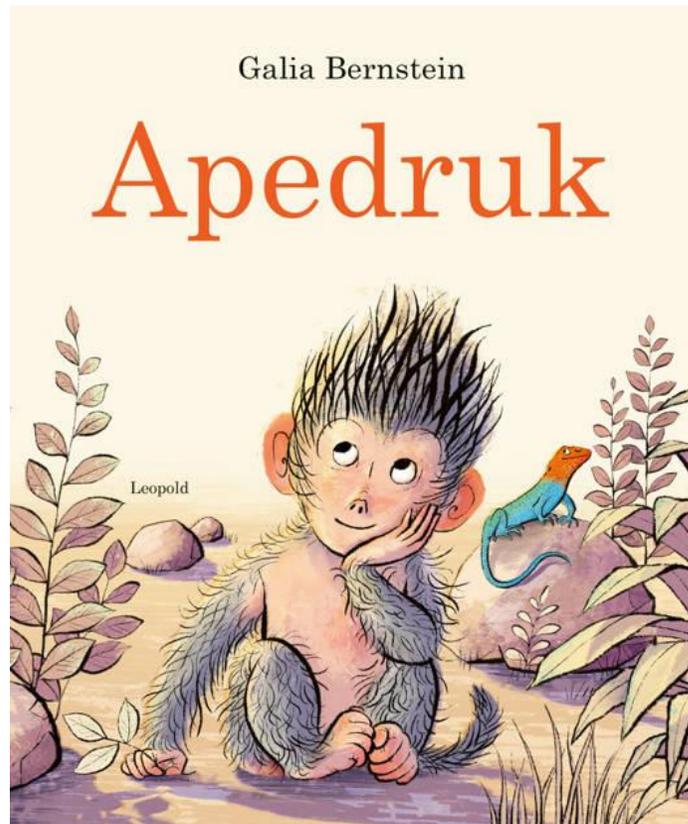

Vandersmissen, M., Goossens, K., Huyse, M., & Vancraeyveldt, C. (2022). Een vluchtheuvel in de klas. Over de kracht van evalueren en professionaliseren in het basisonderwijs. *School- en klaspraktijk*, 62(3)

Voorbeeld vluchtheuvel

De mobiele rustplek (Leen Remans)

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO
Associated
Schools

Help kleuters stress herkennen bij zichzelf

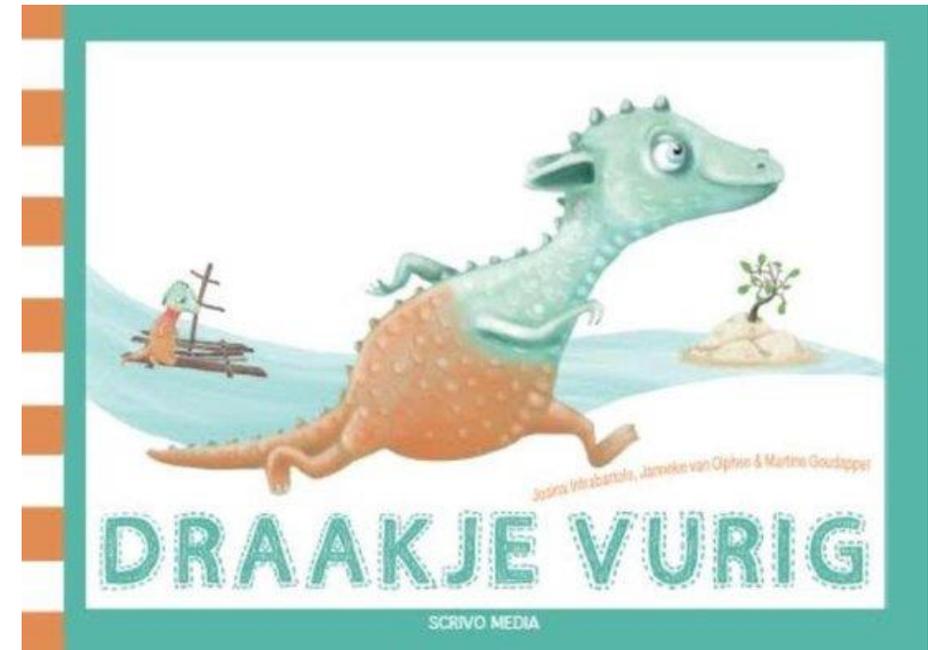
<https://www.kalmindeklas.be/ondersteun-je-klas>

En betrek de ouders hierbij 😊

Stress herkennen bij jezelf: prentenboeken

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

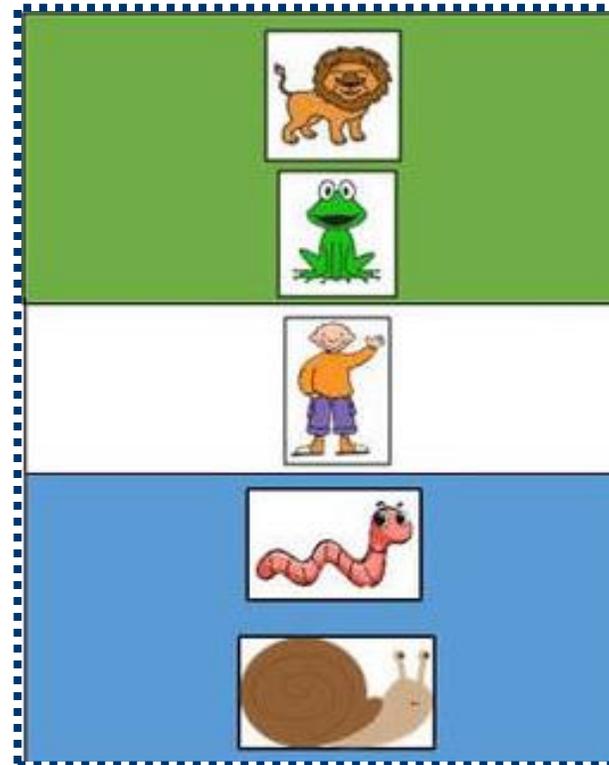
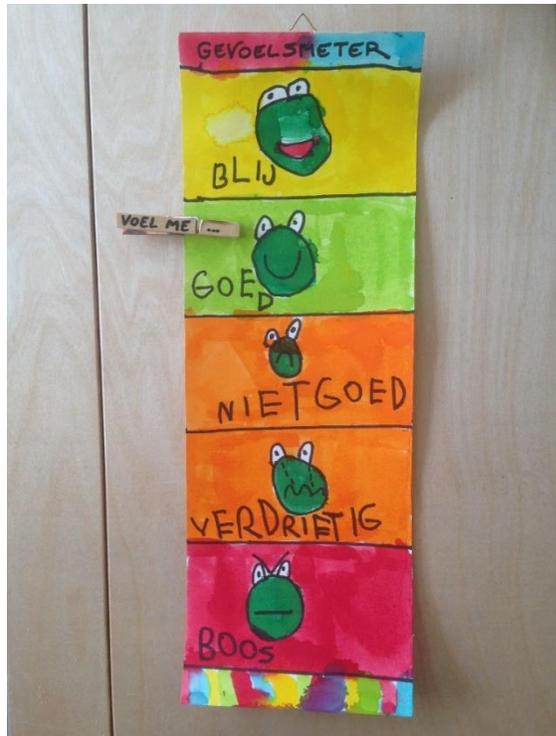
Member o

UNESCO
Associate
Schools

Stress herkennen bij jezelf: gevoelsmeters

Member of

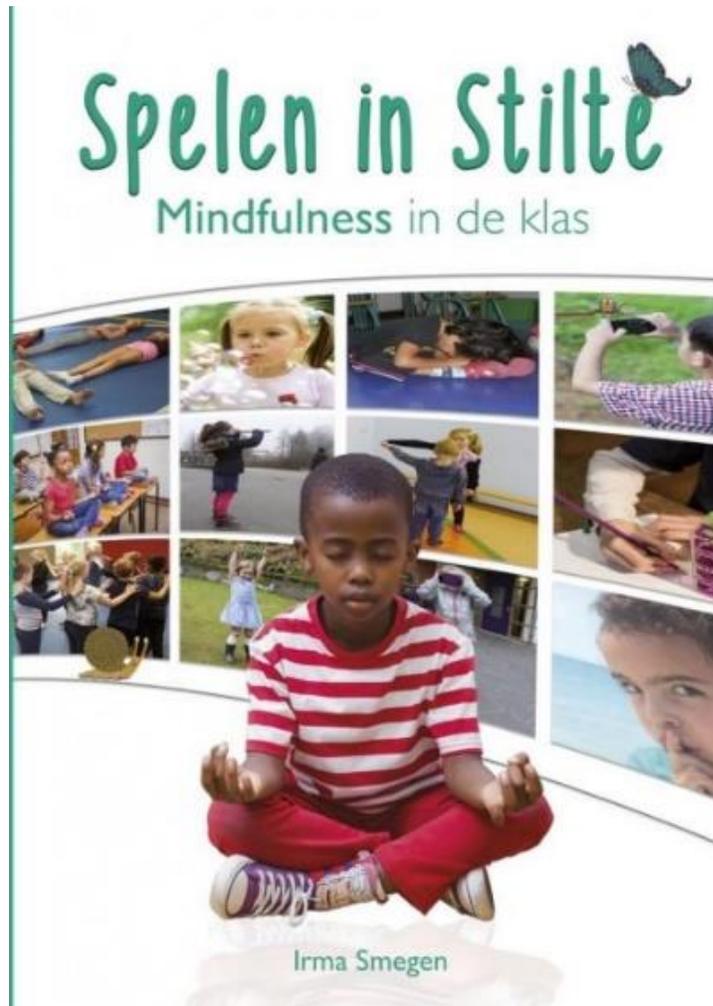

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO
Associated
Schools

Plan regelmatig 'rust'/'voel'momenten in je klas

Coregulatie

STAP 1 Herkader moeilijk hanteerbaar gedrag

STAP 2 Ontdek stressoren (oorzaken van gedrag)

STAP 3 Verminder stressoren (korte termijn)

STAP 4 Ontwikkel zelfbewustzijn

STAP 5 Zoek wat kalmeert/activeert (lange termijn)

Andy en juf Jelke
doen **Samen-Spel**

<https://youtu.be/5Ljmr8HVw9s?t=1888> (31min28-36min55)

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

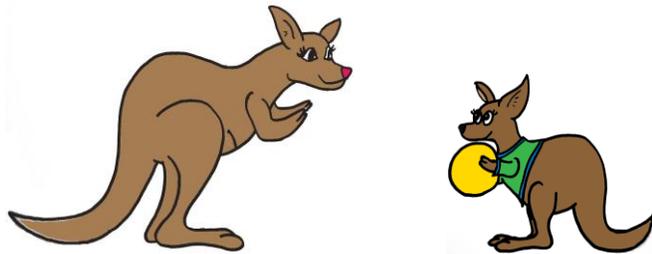
Member of

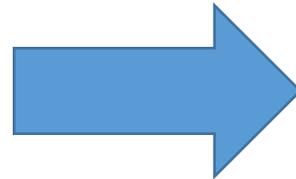
UNESCO
Associated
Schools

Samen-Spel: hoe?

©2010, Playing-2-together

Kind neemt de leiding,
leraar volgt

Leraar:

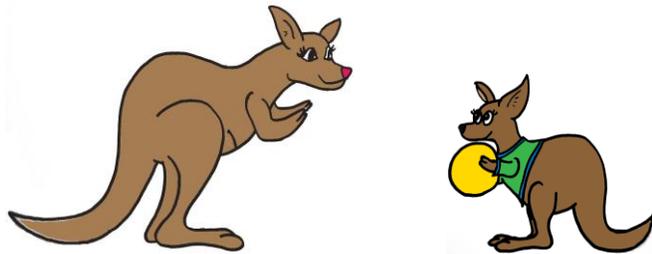
- observeert
- imiteert het spel van het kind
- beschrijft het spel van het kind
- benoemt de gevoelens van het kind
- houdt rekening met de relationele noden van het kind

DON'T-vaardigheden:

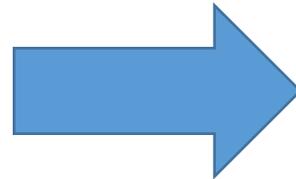
- Te veel vragen stellen
- Het kind prijzen

Samen-Spel bij moeilijk hanteerbaar gedrag

©2010, Playing-2-gether

Kind neemt de leiding,
leraar volgt

- Introduceer Samen-Spel a.d.h.v. pictogrammen
- Plan Samen-Spel in je weekplanning 2/3 keer per week gedurende 10 minuten
- Leg het aan de klas uit + organiseer een beurtrollensysteem
- Visualiseer en kondig einde spelmoment aan
- Vaste centrale plaats of aangepast aan de voorkeuren van het kind
- Goede afspraken met de andere kinderen

Stressregulatie begint bij de leerkracht

(1min 25 – 2min 57) <https://youtu.be/8AJJLetecaE?t=84>

Ik was me ervan bewust geworden
dat ik veel zeurde en zaagde in
de lerarenkamer. Door het delen
van onze frustraties versterkten
we elkaar. Daar moest ik tussenuit!
Nu ga ik met collega's wandelen en
vullen we onze pauzes nuttig in.

- leraar tweede kleuterklas -

Maar een preventieve aanpak op teamniveau is nodig!

Netwerk uittekenen:

- collega's !!
- ondersteuningsuren (zorg, SES...)
  - ouders
- andere ondersteuning

Toen het niet meer alleen lukte met een zorgkind in de klas, heb ik de stap naar de directie gezet.

Met de extra hulp en steun, beseft ik nu dat er een heel team achter mij staat. Ze nemen wel eens de klas of het zorgkind over, zodat ik focus kan houden. Moeilijke situaties worden een gedeelde verantwoordelijkheid.

- leraar tweede kleuterklas -

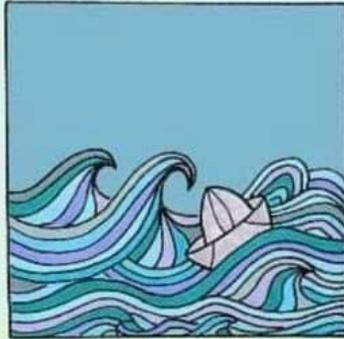
Uitsmijter: Vergeet de leer- en leefomgeving niet

- Vul de checklist in: www.kalmindeklas.be/ondersteun-je-klas
- Verwijder alle overbodige spullen in je klas (neem een vuilniszak in de hand en weggooien maar!)
- Pak geluidsoverlast aan in je klas ...

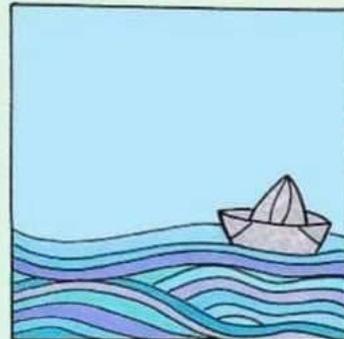
<https://kleutergewijs.wordpress.com/2023/02/28/wie-van-jullie-draagt-oordopjes-in-de-klas-over-akoestiek-in-de-kleuterklas/>

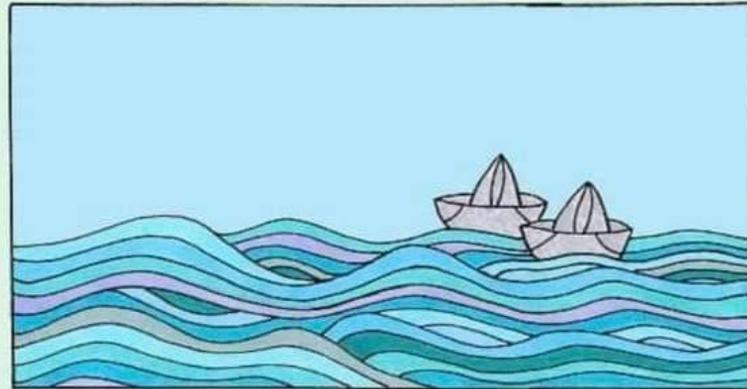
WHEN THEIR STORM

MEETS OUR CALM

CO - REGULATION OCCURS

@kwiens62

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Member of

UNESCO
Associated
Schools

Bronnen: onderzoek UCLL

- Samen-Spel in de kleuterklas: <https://www.p2g.ukf.sk/nl/start/>
- Stressregulatie-model van S. Shanker in lerarenopleiding en in het basisonderwijs. www.kalmindeklas.be
- Schoolbeleid moeilijk hanteerbaar gedrag: www.leuvenvoorscholen.be/ga-zelf-aan-de-slag-met-reflecteer

Maai Huyse

Docent bachelor Kleuteronderwijs en
praktijkonderzoeker bij Education &
Development

Katrien Goossens

Praktijkonderzoeker bij Education &
Development

Caroline Vancraeyveldt

Docent banaba Buitengewoon
Onderwijs en praktijkonderzoeker bij
Education & Development

Marieke Vandersmissen

Docent bachelor Lager Onderwijs en
praktijkonderzoeker bij Education &
Development

H 1: De kracht van spel

Intermezzo: welbevinden & betrokkenheid

H 2: Samen-Spel: een warme relatie met elk kind

Intermezzo: ontwikkeling van doen-alsof-spel

H 3: Hoe stuur je zelfsturing in vrij spel?

H 4: Spelen met taal

H 5: Rekenen op spel

Intermezzo: Loose parts play

H 6: Partners in spel

H 7: Tijd voor spel!

<https://kleutergewijs.wordpress.com/2023/01/18/hoeveel-kracht-heeft-spel/>

Connectie en co-regulatie: Verbinding maken met kleuters met moeilijk hanteerbaar gedrag

Doelen:

- Connecteren / verbinden
- Co-regulatie
- Kleuters met moeilijk hanteerbaar gedrag

- *Kwaliteitsvolle leerkracht-kindrelaties*
- *De kracht van meespelen*